

08 επαναληπτικά Θέματα

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΡΧΑΙΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο Κείμενο

Αριστοτέλους Ήθικὰ Νικομάχεια B1, 7-8, B3, 1-2

- A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να αποδώσετε στη νέα ελληνική το απόσπασμα: «Όμοιώς δὲ καὶ τα περὶ τὰς ἐπιθυμίας ... ὁ δὲ λυπούμενος δειλός».**

Το ίδιο συμβαίνει και με τις επιθυμίες και την υφή: άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράσινοι και άλλοι ακόλαστοι και οξύθυμοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται με ένα συγκεκριμένο τρόπο απέναντι στις περιστάσεις αυτές και οι δεύτεροι με τον αντίθετο τρόπο. Και με ένα λόγο, τα μόνη στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται από την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Γι' αυτό και πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας: γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών διαμορφώνονται και οι συνήθειές μας. Επομένως, το να αποκτούμε από την πιο μικρή ηλικία τη μια ή την άλλη συνήθεια δεν έχει μικρή σημασία, αλλά πολύ μεγάλη ή μάλλον σημαίνει το παν. Ως αποδεικτικό σημάδι των έξεων, πρέπει να θεωρούμε την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας: όποιος δηλαδή απέχει από τις σωματικές απολαύσεις και χαίρεται γι' αυτό καθαυτό το γεγονός είναι σώφρων, ενώ όποιος δυσανασχετεί είναι ακόλαστος: όποιος υπομένει τους κινδύνους και χαίρεται ή τουλάχιστον δεν δυσαρεστείται με αυτό, είναι ανδρείος, ενώ όποιος δυσαρεστείται είναι δειλός.

**Β1. «Καὶ ἐνὶ δὴ λόγω ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται»:
Ποια είναι η νέα αριστοτελική ἐννοια που εισάγεται στο συγκεκριμένο χωρίο; Αφού τη συσχετίσετε με την ηθική πράξη και τις ψυχικές διαθέσεις, να δώσετε τον ορισμό της.**

Έχοντας δείξει σε προηγούμενη ενότητα ότι ο τρόπος ασκησης μιας «τέχνης» (σωστός ή λανθασμένος) καθορίζει καὶ τὴν ποιότητα (θετική ή αρνητική) του ασκούμενου ως τεχνίτη, ο Αριστοτέλης εφαρμόζει με αναλογικό τρόπο το συμπέρασμα αὐτὸν στο πεδίο της ηθικής δράσης («ἐπὶ τῶν ἀρετῶν») και τῶν συναισθηματικών καταστάσεων («περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ περὶ τὰς ὄργας»). Έτσι, υποστηρίζει ότι η επαναληπτική τέλεση ορισμένων πράξεων (πράξεις δικαιοσύνης ή αδικίας, γενναιότητας ή δειλίας, εγκράτειας ή ακολασίας κ.τ.λ.), όπως και η αντίστοιχη εκδήλωση συγκεκριμένων ψυχικών διαθέσεων (πραότητα, οργή κ.τ.λ.), παράγουν και τις ανάλογες ἔξεις, δηλαδή τις σταθερές συνήθειες ενός ανθρώπου ή, αλλιώς, τα σταθερά και μόνιμα γνωρίσματα του χαρακτήρα του (άνθρωπος γενναίος ή δειλός, δίκαιος ή αδικος, εγκρατής ή ακόλαστος, πράος ή ευέξαπτος κ.θ.τ.). Αυτό σημαίνει ότι όποιος, για παράδειγμα, στις καθημερινές συνανάστροφές του με τους άλλους ανθρώπους συμπεριφέρεται με δίκαιο τρόπο, γίνεται δίκαιος, διαμορφώνει δηλαδή την ἔξιν τού δίκαιου. Όποιος αντίθετα συμπεριφέρεται με ἀδικο τρόπο, γίνεται ἀδικος, διαμορφώνει επομένως την ἔξιν τον ἀδίκου. Αντίστοιχα, όποιος αντιμετωπίζει τις αντιξότητες της ζωῆς με γενναιότητα, γίνεται γενναίος, ενώ όποιος νιώθει φόβο απέναντι σε τετοιες καταστάσεις, γίνεται δειλός. Τέλος, όποιος αντιδρά με υπέρμετρη οργή απέναντι στα ερεθίσματα του κοινωνικού περιβάλλοντος, γίνεται οξύθυμος, ενώ όποιος αντιδρά με νηφαλιότητα, γίνεται πράος.

Έχοντας πλέον καταδείξει την ἀρρηκτη σχέση επιμέρους ηθικών πράξεων και συναισθηματικών διαθέσεων με τις ἔξεις, ο Αριστοτέλης συνοψίζει το περιεχόμενο των παραπάνω επισημάνσεών του προβαίνοντας στο ακόλουθο γενικό συμπέρασμα: ο χαρακτήρας κάθε ανθρώπου διαμορφώνεται με βάση τις πράξεις που αυτός τελεί και τις συναισθηματικές διαθέσεις που εκδηλώνει συστηματικά και κατ' επανάληψη στη ζωή του. Η τέλεση συγκεκριμένων πράξεων και η εκδήλωση συγκεκριμένων ψυχικών διαθέσεων παράγουν και τις ανάλογες ἔξεις, προσδίδουν δηλαδή συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στο ήθος, στην προσωπικότητα, στην ιδιοσυγκρασία ενός ανθρώπου.

Αναλυτικότερα, η λέξη ἔξις παράγεται από το θέμα σεχ- του ρ. ἔχω και την παραγωγική κατάληξη -σις, που δηλώνει ενέργεια του υποκειμένου (σέχ- σις, ἔχ-σις, ἔξις). Επομένως, με τον όρο αυτό

δηλωνόταν αρχικά η κατοχή, η απόκτηση ενός οποιουδήποτε πράγματος, αλλά και η προσπάθεια που καταβαλλόταν για την απόκτησή του. Στη συνέχεια, η λέξη αυτή μεταβλήθηκε σημασιολογικά δηλώνοντας τη σταθερή και μόνιμη ~~ιδιότητα~~ του χαρακτήρα ενός ανθρώπου, που απέκτησε μέσω της ~~συστηματικής~~ και μακροχρόνιας τέλεσης συγκεκριμένων ενεργειών.

B2. Να σχολιαστεί η διαφοροποίηση που παρατηρείται στην έννοια της «ήδονής» στο αριστοτελικό κείμενο.

Στο παρατιθέμενο απόσπασμα ο Αριστοτέλης υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι ασφαλές κριτήριο για να διαπιστώσει κανείς τι είδους έξεις έχει διαμορφώσει ένας άνθρωπος, αποτελεί το αίσθημα της ευαρέσκειας («ήδονήν») ή της δυσαρέσκειας («λύπην») που νιώθει κατά την τέλεση μιας πράξης: για παραδειγμα, κάποιος που απέχει από τις σωματικές ηδονές και αισθάνεται ~~χαρά~~ γι' αυτό είναι σώφρων («ό μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ήδονῶν καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων σώφρων»), ενώ αυτός που δυσφορεί με τη συγκεκριμένη κατάσταση ~~είναι~~ ακόλαστος, ακόμα κι αν την υπομένει («ό δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος»). Κατά τον ίδιο τρόπο, κάποιος που αντιμετωπίζει με ~~χαρά~~ ή, έστω, χωρίς λύπη τις δυσχέρειες ή τους κινδύνους που συναντά στη ζωή του, είναι ανδρείος («ό μὲν ύπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων η̄ μὴ λυπούμενος γε ἀνδρεῖος»), ενώ αυτός που στενοχωριέται και φοβάται όταν καλείται να αντιμετωπίσει ~~τέτοιες~~ καταστάσεις, είναι δειλός, ακόμη κι αν τις αντιμετωπίζει («ό δὲ λυπούμενος δειλός»). Τούτο σημαίνει ότι στον άνθρωπο που ~~έχει~~ κατακτήσει τις ηθικές αρετές και τις έχει καταστήσει σταθερό και μόνιμο γνώρισμα του χαρακτήρα του, υπάρχει αντιστοιχία ~~μεταξύ~~ ενεργειών και ψυχικών διαθέσεων: η ειδήλωση ~~ηθικά~~ αποθεκτών συμπεριφορών συνοδεύεται από ευάρεστες συναισθηματικές διαθέσεις, ενώ η ειδήλωση ~~ηθικά~~ απαραδεκτών και κατακριτών συνοδεύεται από δυσάρεστες. Αντίθετα, στον άνθρωπο που δεν έχει κατακτήσει τις συγκεκριμένες ~~ιδιότητες~~, συμβαίνει το αντίθετο: η τέλεση ~~ηθικά~~ αξιέπαινων πράξεων τού προκαλεί αρνητικά συναισθήματα, ενώ η διάπραξη ~~ηθικά~~ αξιόμεμπτων ενεργειών τού προκαλεί θετικά συναισθήματα.

Από τα παραπάνω ο Αριστοτέλης συνάγει το συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές συνδέονται άμεσα με τις ψυχικές διαθέσεις του ατόμου («περὶ ἥδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν η̄ ηθικὴ ἀρετή»). Τούτο αποδεικνύεται επιπροσθέτως από το γεγονός ότι η επιδίωξη της ήδονής οδηγεί ένα άτομο στη διάπραξη μιας ηθικά επιλήψιμης ενέργειας, ενώ η επιθυμία αποφυγής της λύπης τον κάνει να απέχει από την επιτέλεση μιας ηθικά αξιέπαινης πράξης («διὰ μὲν γὰρ τὴν

ήδονήν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα)). Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι η λέξη ήδονή έχει στη συγκεκριμένη περικοπή («περὶ ήδονὰς») αρνητικό σημασιολογικό περιεχόμενο, σε αντίθεση με την πρόηγον μενη περίοδο («τὴν ἐπιγινομένην ήδονήν») που είχε θετικό. Για τον Αριστοτέλη, οι έμφυτες τάσεις του ανθρώπου, οπως είναι το συναίσθημα της ήδονής ή της λύπης, είναι από μόνες τους ηθικά ουδέτερες. Αποκτούν θετικό ή αρνητικό χαρακτήρα σε συνδυασμό με την πράξη (καλή ή κακή) που αυτές συνοδεύουν. Έτοι «καλή» είναι η ήδονή που αισθάνεται κανείς όταν τελεί μια ενάρετη πράξη και «κακή» όταν διαπράττει μια ανήθικη ενέργεια. Η πρώτη συντείνει στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθου λόγου, ενώ η δεύτερη έχει το αντίθετο αποτέλεσμα. Γι' αυτό και η παιδεία πρέπει να καθιστά τον ανθρώπο ικανό να διακρίνει μεταξύ «καλών» και «κακών» ήδονών και να επιλέγει τις πρώτες.

- B3.** Ποια ήταν η συμβολή τού Ευδόξου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη κατά τα δύο πρώτα χρόνια της παραμονής του στην Ακαδημία;

Βλ. Εισαγωγή σχολικού βιβλίου, σελ. 140: «Ένας τέτοιος λόγιος τον οποίο είχε την τύχη να συναντήσει ο Αριστοτέλης ... τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα»).

- B4α. Θαρρεῖν, ἀκόλαστοι, ὁργίλοι, ἀχθόμενος:** Να εντοπίσετε στο αρχαίο κείμενο τα αυτώνυμα των παραπάνω λέξεων.

Θαρρεῖν: φιβείσθαι
ἀκόλαστοι: σωφρονες
ὁργίλοι: πρᾶπται
ἀχθόμενος: χαίρων

- B4β. απαλλαγή, σχήμα, επισήμανση, ἀχαρος, ἀξονας, προφήτης:** Για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να γράψετε και μία ετυμολογικώς συγγενή από το αρχαίο κείμενο.

απαλλαγή:	συναλλάγμασι
σχήμα:	ἔχει, ἔξεις, ἀπεχόμεθα
επισήμανση:	σημεῖον
ἀχαρος:	χαίρων
ἀξονας:	ῆχθαι
προφήτης:	φησί

Αδίδακτο κείμενο

Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 4, 2, 8-9

Γ1. Να αποδώσετε στη νέα ελληνική το απόσπασμα

Πες μου, είπε, Ευθύδημε, αλήθεια, όπως ακριβώς μαθαίνω, έχεις συγκεντρώσει πολλά συγγράμματα ανδρών που λέγεται ότι έχουν γίνει σοφοί; Και ο Ευθύδημος είπε: «(Αλήθεια) Σωκράτη, μα τον Δία· και ακόμη βέβαια συγκεντρώνω, έως ότου αποκτήσω όσο το δυνατόν περισσότερα.» «Μα την Ἡρα», είπε ο Σωκράτης, «σε θαυμάζω, γιατί δεν προτίμησες περισσότερο να αποκτήσεις θησαυρούς από ασήμι και χρυσάφι παρά θησαυρούς σοφίας· είναι φανερό, λοιπόν, ότι πιστεύεις πως το ασήμι και το χρυσάφι δεν κάνει καθόλου καλύτερους τους ανθρώπους, οι απόφεις όμως των σοφών ανδρών πλουτίζουν σε αρετή αυτούς που τις έχουν γνωρίσει (κάνει κτήμα τους). Και ο Ευθύδημος χαιρόταν που άκουγε αυτά, γιατί νόμιζε ότι κατά τη γνώμη του Σωκράτη προσπαθεί να αποκτήσει με σωστό τρόπο τη σοφία.

Γ2α.

προείλου: το β' ενικό προστακτικής στο χρόνο και στη φωνή που βρίσκεται **προελού**

συνάγω: το απαρόμφατο παρακειμένου της μέσης φωνής **συνήχθαι**

ἔφη: το β' πληθυντικό υποτακτικής ενεστώτα **φῆτε**

ποιεῖν: το α' ενικό οριστικής παρατατικού μέσης φωνής **ἐποιούμην**

ἀκούωνται: το α' ενικό ευκτικής αορίστου στη φωνή που βρίσκεται **ἀκούσαιμι**

Γ2β.

σοφῶν: τον ίδιο τύπο στο συγκριτικό βαθμό **σοφωτέρων**

ἀνδρῶν: την κλητική ενικού **ἄνερ**

ταῦτα: τη γενική πληθυντικού στο θηλυκό γένους **τούτων**

πολλά: τη αιτιατική ενικού στο αρσενικό γένος και στον ίδιο βαθμό **πολὺν**

ἀκούων: τη δοτική πληθυντικού στο θηλυκό γένος και στον ίδιο χρόνο **ἀκουούσαις**

Γ3α. κεκτήσθαι, βελτίους, νομίζων, τῷ Σωκράτει, ὁρθῶς: Να αναγνωρίσετε συντακτικά τις παραπάνω λέξεις του κειμένου.
κεκτήσθαι: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο του ω. «προειλόυ»

βελτίους: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «ἀνθρώπου» μέσω του «ποιεῖν»

νομίζων: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο («Εὐθύδημος») του ω. «ἔχαιρεν», λειτουργεί συντακτικά **ως** επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας

τῷ Σωκράτει: δοτική προσωπική του κοίνοντος προσώπου από το «δοκεῖν»

ὁρθῶς: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο «μετιέναι».

Γ3β. «νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐδὲν βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους»: Να μεταφέρετε τὸν πλάγιο λόγο σε ευθύ.

Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐδὲν βελτίους ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

Γ3γ. «καὶ ἔτι γε συνάγω, ἔως ἂν κτήσωμαι»: Να αναγνωρίσετε το είδος του λανθάνοντα υποθετικού λόγου του αποσπάσματος.

Ο λανθάνων υποθετικός λόγος δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον (ἡ υπόθεση εντοπίζεται στη χρονικούποθετική πρόταση που εκφέρεται με υποτακτική «ἔως ἂν κτήσωμαι» και η απόδοση στο φήμα της κύριας που εκφέρεται με οριστική ενεστώτα «συνάγω»).

